

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 359-383

ARÛZ TASARRUFLARI BAĞLAMINDA BİR GÛL KASİDESİ (FUZÛLÎ)

Yavuz Bayram

Prof. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
(ybayram@omu.edu.tr), ORCID: 0000-0002-3571-8720 / Prof. Dr., Ondokuz Mayıs University Faculty of
Education Department of Turkish and Social Sciences Education

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 07.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Bayram, Yavuz (2022), "Arûz Tasarrufları Bağlamında Bir Gül Kasidesi (Fuzûlî)", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 359-383.

Bayram, Yavuz (2022), "A Rose Eulogy in the Context of Arûz Savings (Fuzûlî)", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 359-383.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Bu yazının hazırlanmasına vesile olan, kendisini ilk olarak 1991 yılında öğretmenliğe başladığımda okuttuğum Türk Dili ve Edebiyatı lise ders kitabının yazarı olarak tanıdığım, 2008 yılındaki bir sempozyumda ilk kez yüz yüze görüştüğüm, 2009 yılında doçentlik başvurum vesilesiyle hakkımda ayrıntılı ve öğretici bir rapor yazmış olan Prof. Dr. Kemal Yavuz Hocama sağlık, selâmet diliyorum.

Arûz Tasarrufları Bağlamında Bir Gül Kasidesi (Fuzûlî)

Özet

Arûz, Türk edebiyatında 11.yüzyıldan 21.yüzyıla kadar kullanılan bir nazım ölçüsüdür. Nitekim Türk edebiyatında arûzla yazılmış milyonlarca şiir vardır. Bunların müellifleri arasında Yunus Emre'den Fuzûlî'ye, Bâkî'den Şeyh Gâlib'e, Namık Kemal'den Yahya Kemal'e, Tevfik Fikret'ten Mehmed Âkif'e, Ârif Nihad'dan Mehmet Çınarlı'ya kadar çok önemli isimler yer alır. Dahası 21.yüzyılda da arûzla edebî metin üretmeye devam eden şairler bulunmaktadır. Buna karşın arûzla ilgili bilgi, birikim ve zevk sahibi şiir ehlinin sayısı her geçen gün azalmıştır. Okullarımızdaki arûz öğretimi de ciddî oranda zayıflamıştır. Çünkü artık alıcısının olmadığı düşünülmektedir. Oysa yüzlerce yılın birikimi olan metinler vardır ve arûzla metin üretimi devam etmektedir. Diğer taraftan arûz öğretimi, aslında bir yönüyle şiir ehlinin ve estetik zevk sahiplerinin kültür, sanat ve edebiyat camiasında daha çok görünür kılınmasının, daha çok söz sahibi olmasının da yolunu açmaktadır.

Dolayısıyla arûz öğretimi noktasında yeni, etkili ve gerçekçi hamlelere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim son dönemlerde özellikle araştırmacı ve akademisyenlerin arûzla daha çok ilgilenmeye başladıkları görülmektedir. Bu düşüncelerle makalede arûzla ilgili çalışmalar bağlamında örnek bir uygulamanın ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Fuzûlî'nin Gül redifli kasidesi üzerinde örnek bir uygulama yapılmış, ortaya çıkan veriler sayısal açıdan değerlendirilip yorumlanmıştır. Makalenin istatistiksel verilere dayalı benzer çalışmalar için, mütevazı da olsa, bir katkı sağlayabileceği ve bir karşılaştırma imkânı oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arûz tasarrufları, Fuzûlî, Gül Kasidesi, istatistiksel veriler.

A Rose Eulogy in the Context of Arûz Savings (Fuzûlî)

Abstract

Arûz is a verse measure used in Turkish literature from the 11th century to the 21st century. There are millions of poems written in arûz in Turkish literature. Among their poets are very important names like Yunus Emre, Fuzûlî, Bâkî, Şeyh Galib, Namık Kemal, Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Mehmed Akif, Arif Nihad, Mehmet Çınarlı. Moreover, some poets continue to produce literary texts with arûz in the 21st century. On the other hand, the number of poets who have knowledge, experience, and taste in arûz has decreased day by day. Arûz teaching in our schools has also been seriously weakened. Because it is thought that there is no longer a buyer. However, some texts have accumulated hundreds of years, and the production of texts in arûz continues. On the other hand, teaching arûz paves the way for poets and those with aesthetic taste to be more visible in the culture, art, and literature community and to have a voice.

Therefore, new, effective and realistic moves are needed at the point of teaching arûz. It is seen that especially researchers and academicians have started to be more interested in arûz recently. With these considerations, it is aimed to present an exemplary practice in the context of studies on arûz in this article. For this purpose, an exemplary application has been made to Fuzûlî's eulogy with Rose redif, and the resulting data has been evaluated and interpreted statistically. It is thought that the article can make a modest contribution and create a comparison opportunity for similar studies based on statistical data.

Keywords: Arûz savings, Fuzûlî, Gül Eulogy, statistical data

Giriş

Türk edebiyatındaki manzum metinlerin büyük bölümü arûz vezniyle yazılmıştır. Türklerin İslam'ı kabullerinden hemen sonra 11.yüzyılda Türk şairleri arûzu kullanmaya başlamışlardır. Arûz, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin ardından Cumhuriyet döneminde de kullanılmaya devam etmiştir. Dahası 21.yüzyılın başlarında arûzla yazılan Türkçe şiirler hiç de azımsanmayacak sayıda. Bununla birlikte arûzun Türk edebiyatında en çok kullanıldığı dönem, şüphesiz 13.yüzyıl ile 19.yüzyıl arasındadır.

Diğer taraftan İslamiyet sonrasında başta divan edebiyatı olmak üzere, halk edebiyatı, tasavvuf edebiyatı, yeni Türk edebiyatı gibi farklı alanlarda manzum metinlerin arûzla oluşturulduğu görülür. Böylece din, tasavvuf, dinî ve tasavvufî şahsiyetler, siyasal olaylar, tarihî olay ve şahsiyetler, efsaneler, günlük hayattaki gelişmeler, tabiat, dini inançlar, aşk hikâyeleri, sözlükler, ansiklopedik eserler, günlükler, hatıralar ve benzeri çok farklı alanlarda üretilmiş yüz binlerce eser ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla bu eserlerin okunması, anlaşılması ve bunlardan yararlanılması noktasında arûz bilgisi önem kazanmaktadır. Zira arûz, sadece bir âhenk unsuru değil; aynı zamanda metnin yapısı ve içeriğiyle de doğrudan ilgili bir kurallar ve esaslar sistemidir.

19.yüzyılın ortalarından itibaren özellikle Tanzimat'la birlikte arûza ve arûzla üretilmiş metinlere karşı ciddi bir ön yargı oluşmuştur. Hâlihazırda arûzla ilgili ön yargıların iki temel gerekçesi bulunmaktadır. Birincisi arûzun temsil ettiği kültür ve medeniyet birikimiyle, ikincisi ise arûzun zorluklarıyla ilgilidir. Bu iki gerekçe, müfredatlarda yer almakla birlikte lisans öncesi dönemde arûz eğitiminin büyük ölçüde sekteye uğramasına sebep olmuştur. Bu arada lisans programlarında da var olmasına karşın etkin bir arûz eğitimi gerçekleştirilememektedir. Nitekim Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olanların bile arûz noktasında kendilerine güven duyacak kadar yeterlilikleri yoktur. Bu yetersizliği yüksek lisans ve doktora kadar uzatmak, ne yazık ki, mümkündür.

Arûz öğretimiyle ilgili bu olumsuz tablonun sebeplerinden biri yukarıda bahsi geçen ön yargıdır. İkinci sebep ise arûz öğretimindeki yanlış yöntemler, daha doğru ifadeyle yöntemsizlikler ve basılı materyallerdeki metinlerin nitelikleriyle ilgilidir. Söz gelimi arûz konusunun işlendiği kitaplarda bile uzatma işareti çoğu zaman ya yanlış kullanılmış ya da hiç kullanılmamıştır. Bu kitaplara Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki liselerde okutulmakta olan Türk Dili ve Edebiyatı alanıyla ilgili ders ve kaynak kitaplar da dâhildir. Dolayısıyla öğrencilerin önüne konan metinlerden hareketle sağlıklı bir arûz öğretiminin gerçekleştirilmesi imkânsızdır.

Uzatma işaretinin, ayın ve hemzenin dikkate alınmadığı, kelimelerin yanlış yazıldığı bir manzum metnin vezni öğrenci nasıl bulacak? Önce metni tamir etmesi, uzatma işaretlerini, ayını ve hemzeyi yerleştirmesi, yanlış yazılmış kelimeleri düzeltmesi; sonra da metni arûzla ilgili uygulamalar açısından değerlendirmesi gerekir ki bunu hiçbir öğrenci yapamaz. İstisnalar dışında öğretmenleri de yapamaz.

Şu hâlde arûz öğretiminin önündeki en büyük engel, arûza karşı oluşturulmuş olan ön yargı ve arûzla üretilmiş metinlerdeki imlâ sorunlarıdır. Makale konusunun arûz eksenli olmasının temel sebeplerinin başında bu gelmektedir. Ön yargılardan uzak, doğru imlâ edilmiş metinler üzerinden, doğru yöntemler kullanılarak çalışıldığında arûzun dikkat, bilgi ve motivasyon gerektiren bir konu olması yanında ilgi çekici ve eğlenceli de olduğu görülecektir.

Bu düşüncelerle Türk edebiyatının en çok bilinen, okunan ve sevilen şairlerinden olan Fuzûlî'nin 62 beyitlik bir kasidesi örnek metin olarak seçilmiş ve üzerinde örnek bir uygulama yapılmıştır. Metnin doğru imlâsı üzerinden çalışabilmek için Fuzûlî Dîvânı'nın çeviri yazılı metninden (Kılınç 2021: 226-231) yararlanılmış; arûzla ilgili her türlü tasarrufun bire bir gözlemlenebilmesi için ilgili tasarruflar her mısra üzerinde hece hece gösterilmiştir. Bu bağlamda

esas alınan işaretlemeler, aşağıda bir tablo hâlinde verilmiştir. İlgili tasarrufların yakînen gözlemlenebilmesi için söz konusu işaretlerin tutarlı biçimde belirlenmesi ve istikrarlı biçimde kullanılması önemlidir.

Diğer taraftan şairlerin vezne dair uygulamalardaki tercihlerinin ve eğilimlerinin doğru tespit edilmesi, bunlara ilişkin istatistiklerin sağlıklı biçimde yapılabilmesi ve bu süreçte bir karışıklığa meydan verilmemesi için ilgili uygulamaların standardize edilmesi, dijital ortamda işaretlemelerin işlevsel ve anlamlı olacak biçimde belirlenmesi önemlidir. Bu amaçla Microsoft Word ortamında yapılacak arûz uygulamalarıyla ilgili olarak kullanılagelen veya yeni önerilen işaretleme esasları ve bunlara ilişkin işaretler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Arûz Uygulamalarıyla İlgili İşaretleme Esasları ve İşaretler		
Uygulama	İşaretin Açıklaması	İşaret/Örnek
Açık heceler	İçi boş nokta	güle • •
Kapalı heceler	Çizgi	bülbül — —
İmâle	yukarı yönlü ok	↑ yine
Zihaf	aşağı yönlü ok	↓ Necâtî
Med-i zihaf (medde zihaf)	üstte düz çizgi	— hûblar
Med	üstte sağ yönlü yatay ok	→ mâh-rû
Vasl (ulama, tavsîl)	altta düz çizgi	kelâ <u>m</u> eyledi
Sekt	altta kesik çizgi	âye <u>t</u> -i.
Vasl-ı ayın	altta dalgalı çizgi	kelâ <u>m</u> 'a <u>ş</u> k
<i>Diğer Uygulamalar</i> Sesliden sesliye ulama Ortak hece kullanımı Hece düşmesi Teskîn Tahfif Tenkîs Kasr Teşdîd Tahrîk ...	gölgeli yazı	ki ola>k'ola, ki anuñ>k'anuñ geldiği için>geldigiçün anın için>anın'çün, ne ola>nola uhuvvet>uhvet hadd>had, mâh>meh, dünyâ>dünye günâh>güneh, İstânbûl>Stânbûl mûy>mû, cûy>cû yedi>yeddi, şeker>şekker, kule>kulle hilm>hilim, fikr>fikir, şükr>şükür

Şüphesiz uygulama yapıldıkça belirli esaslar çerçevesinde önerilen işaretlemelerin geliştirilip standardize edilmesi ve teknik anlamda profesyonel destek sağlanarak dijital ortamlarda kullanımlarının pratikleştirilmesi mümkün olacaktır.

Diğer taraftan arûzla ilgili tasarrufların belirlenmesinde hangi kuralların ve hangi tasarrufların dikkate alındığı da önemlidir. Bu sebeple uygulamaya geçmeden önce makalede dikkate alınan arûz uygulamalarına ilişkin hususlar değerlendirilmiş ve ilgili terimler uygulama çerçevesinde kısaca açıklanmıştır.

Arûzla İlgili Esaslar ve İlgili Terimler/Uygulamalar¹

Sözlük anlamı *çadırın orta direği* olan arûz, aynı zamanda bir terim olarak *ilk mısranın son tefîlesi* anlamında da kullanılır. Arûzda tefîleler (cüzler) kalıpları (vezinler), kalıplar da bahirleri (dâireler, ana makamlar) oluşturur. Divan şiiri metinlerinde kullanılan tefîleler *fâ 'i lün, fâ 'i lâ tün, fâ 'i lâ tü, fe 'i lün, fe 'i lâ tün, fe 'û lün, me fâ 'i lün, me fâ 'i lün, me fâ 'i lü, mef 'û lü, müs tef 'i lün, müf te 'i lün, müf te 'i lâ tün, mü te fâ 'i lün, müs tef 'i lâ tün, mü fâ 'a le tün, fa' lün, fe 'ül...* şeklinde sıralanabilir. Türkçede ilk kez *fe 'û lün / fe 'û lün / fe 'û lün / fe 'ül* kalıbının kullanıldığı düşünülmektedir. Bu kalıp, Şehnâme vezni olarak da bilinmektedir. Geçiş dönemi olarak bilinen 11. ve 12.yüzyılların edebî ürünleri olan Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakâyık bu vezinle yazılmıştır. Arûzla ilgili uygulamalarda sıklıkla kullanılan terimler aşağıda özet bilgiler eşliğinde verilmiştir.

Açık hece (kısa hece): Sonu kısa bir ünlü ile biten heceler. *Kapalı hece (uzun hece)*: Sonu uzun ünlü ile veya ünsüzle biten heceler. *Medli hece (bir buçuk hece)*: Uzun bir ünlüden sonra ünsüzle biten heceler veya ünlü bir harften sonra gelen iki ünsüzle biten heceler. *Vasl (ulama)*: Sonu ünsüzle biten kelimedden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek getirilmesi. *Sekt*: Vasl olan bir yerde vezin gereği vasl görmezden gelmek. *Vasl-ı ayın*: Ünsüzle biten kelimeyle ayınla başlayan kelime veya ek arasında vasl yapılması. *İmâle (çekme, imâle-i maksûre)*: Kısa hecenin vezin gereği uzun sayılması. *Zihaf*: Vezin gereği uzun hecenin kısa sayılması. *Tahfîf*: Bir kelimenin *şâh>şeh, İstânbûl/Stânbûl, mûy>mû, gevher>güher, çün>çü, şekk>şek* örneklerindeki gibi kapalı hecesinin açık veya medli hecesinin kapalı şeklinin kullanılması. *Teşdîd*: Sonu tek ünsüzle biten kelimenin/hecenin *yedi>yeddi, kule>kulle, ümîd>ümmîd* örneklerindeki gibi çift ünsüzle kullanılması. *Tahrîk*: İmlâsında üstün, esre veya ötre olmayan bir hecenin/kelimenin *necm>necim, fikr>fikir, şükür>şükür* örneklerinde olduğu gibi bunlardan biri varmış gibi kullanılması.

Arûzla ilgili uygulama çalışmalarında bazı esasların ve stratejilerin bilinmesinin doğru tespitler ve verimli alıştırmalar yapılması açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu sebeple söz konusu *esas ve stratejilerin* önemli görülen bir bölümüne değinmekte yarar olacaktır.

Arûzla ilgili uygulamaların başında doğru *heceleme* yer alır. Zira yanlış heceleme, arûzla ilgili yanlış tespitlere sebep olacağından doğru vezne ulaşılmasını da engelleyecektir. Dolayısıyla arûzla ilgili tecrübe sahibi olmayan öğrencilerin işe metni doğru biçimde hecelerine ayırmakla başlamaları son derece isabetli olacaktır. Bu arada hecelerinin *yazılışlarının değil okunuşlarının* önemli olduğu da akılda tutulmalıdır.

Uygulamada açık heceler yerine kapalı heceler esas alınmalıdır. Zira açık hecenin imâle ile kapatılması kolaylıkla mümkündür. Buna karşın kapalı hecenin zihafı açılması, birkaç özel durum dışında, mümkün değildir. Sonu ünsüzle biten bir hece, kendisinden sonra ünsüzle başlayan bir ek veya kelime gelmesi hâlinde asla açılmaz.

Arûz çalışmalarında dikkate alınması gereken önemli hususlardan bir diğeri, kurallardan ve teâmüllerden ne oranda sapmaların olabileceğidir. Diğer bir söyleyişle istisnaları mutlaka dikkate almak gerekir. Bu bağlamda karşılaşılabilecek istisnalardan biri zihafı ilgilidir. Normalde ciddî bir arûz kusuru sayılan zihafın aitlik belirten nisbet î'lerinde yapılması, önemli bir kusur sayılmaz.

¹ Bu bölümün hazırlanmasında değerlendirilen kaynaklar alfabetik olarak şunlardır: Aksoyak 2008: 59-74., Bayram 2021: 343-348, Belenkuyu 2020: 137-172., Belviranlı 1995, Çalık 1989, Çatalkaya 2012: 167-194, Çetin 1991: 424-437, Dilçin 1983, Doğan 2005, Durmuş 2011: 273-274, Durmuş 2013: 402-405, Dursunoğlu 2019, Düzenli 2017: 387-415, Gökyay 2000, Günaydın 2021: 681-710, İpekten 1994, Kaplan 2018: 837-876, Karaismailoğlu ve Şafak 1991: 49-60, Kesik ve Şenödeyici 2015, Kılıç 2007: 442-453, Kılıç 2008: 471-487, Kırkkılıç ve Ulaş 2009: 335-364, Köksal 2009: 63-86, Macit 2016, Mermer 2016: 41-71, Özçelik 2019: 611-642, Pala 2000: 107-112, Pala 2003: 39-52, Saraç 2011, Şimşek 2006, Taş 2000, Taş 2008: 143-156, Tokatlı 2001: 707-710, Zülfe 2011: 52-66. Arûz eksenli daha fazla kaynak için bk.: Belenkuyu 2020: 137-172. Bu arada divanların neşrine ve tahlillerine yönelik çalışmalarda da bu kapsamda değerlendirilebilecek bölümlerin bulunduğunu hatırlatalım.

Özellikle kelime sonlarındaki uzun ünlü ile biten hecelerın zıhaf yoluyla açık sayıldığı vezinlerle karşılaşılabılır. Vaslın uygulanması esastır; uygulanmamasına *sekt* denir ve bir hatadır. İmâle, divan şiiri geleneğinde olağan kabul edilen bir uygulamadır. Arûz kusurları arasında en küçüğü olarak kabul edilebilir. Dahası maharet kabul edildiği durumlar da vardır. Medli heceyi medsiz saymak, büyük olmasa da net bir arûz kusuru olarak değeriendirilebilir ve *med-i zıhaf*, *medde zıhaf*, *medli zıhaf* veya *zıhaflı med* olarak anılması mümkündür. Nitekim bu makalede *med-i zıhaf* terimi tercih edilmiştir.

Aydın ve hemze, ünsüz harflerdir. Dolayısıyla *ta'lîm*, *i'tibâr*, *tâli'*, *zâyi'*, *te'sîr*, *te'dîb* gibi ayın ve hemzeyle biten heceler, vasl söz konusu değilse, her zaman kapalıdır. Buna karşın çok az olmakla birlikte, gülşen'ârîf (گلشن عارف) örneğinde olduğu üzere, ayınla başlayan kelimelerde vasl yapıldığı görülebilir. Bu durum, sünbül'emel (سنبل امل) örneğindeki gibi hemze ile başlayan kelimelerde çok yaygındır. Ünsüz bir harf olduğu hâlde ayın harfi ünlüymüş gibi kullanıldığı için vasl-ı ayın önemli bir kusurdur. Buna karşın hemze kelime başlarında ünlü harf olarak değeriendirildiği için vasl-ı hemzelerin kusur olarak düşünülmemesi gerekir.

Arûz uygulamalarında, medlere dikkat edilmek kaydıyla, beyitlerin veya bendlerin mısraları arasındaki paralellikten yararlanılabilir. Söz gelimi bir mısradaki ikinci hece kesin kapalıysa aynı beytin diğer mısrasının ikinci hecesi de kapalıdır. Bununla birlikte ilk heceler için böyle bir kuraldan yararlanılamaz. Zira ilk tef'ilesi *fe'ilâtün* olan kalıplar, ihtiyaç olması durumunda *fâ'ilâtün* olabilir. Kalıbın sonundaki *fe'ilün* de ihtiyaç olması durumunda *fâ'lün* olabilir.

Arûzla ilgili uygulama yapılırken zaman zaman metnin şairinin eğitim düzeyinin de dikkate alınmasında yarar olabilir. Söz gelimi iyi bir medrese eğitimi aldığı bilinen ve şiirlerine bunu yansıtan bir şairin arûz noktasında da hassas davranacağı öngörülebilir. Diğer yandan insanları irşad etmek veya insanlara nasihat vermek amacıyla yazılmış şiirlerde diğer şekil özellikleri gibi vezin bakımından da şairlerin zaman zaman esnek davrandıklarını bilmek, böyle şiirlerin vezinleri üzerinde çalışırken yararlı olacaktır. Bu durumda arûz, şairlerin eğitim düzeyleri ve hayata bakış açılarıyla ilgili değeriendirmelere katkı sağlayabilecek ipuçları arasında sayılabilir.

Rubâî kalıpları diğerlerine göre daha karmaşıktır ve rubâîlerin kendilerine özgü kalıpları vardır. Özellikle Servet-i Fünûn döneminde aynı şiirde birden çok kalıp kullanıldığı görülebilir. İlk hecesi kapalı bir mısranın kalıbı; *fe'û lün*, *me fâ'î lün* veya *me fâ'î lün* gibi ilk hecesi açık bir tef'ileyle; ikinci hecesi kapalı bir mısranın kalıbı *fe'î lâ tün*, *fâ'î lâ tün* veya *müf te'î lün* gibi ikinci hecesi açık bir tef'ileyle; üçüncü hecesi kapalı bir mısranın kalıbı da *mef'û lü*, *müf te'î lün* veya *müs tef'î lün* gibi üçüncü hecesi açık bir tef'ileyle başlamaz.

Halûk İpekten'in (1994) yaptığı istatistiğe göre Türk şiirinde en çok kullanılan arûz vezni *fâ'î lâ tün* / *fâ'î lâ tün* / *fâ'î lâ tün* / *fâ'î lün* kalıbıdır. Neredeyse arûzla yazılmış üç şiirden biri bu kalıptadır. Bu kalıbın tahfifi sayılabilecek olan *fe'î lâ tün* / *fe'î lâ tün* / *fe'î lâ tün* / *fe'î lün* kalıbı da çok kullanılan ilk üç kalıp arasındadır. İlk üç kalıptan diğeri de *me fâ'î lün* / *me fâ'î lün* / *me fâ'î lün* / *me fâ'î lün* kalıbıdır. Bu üç kalıp, Türk edebiyatında arûzla yazılmış şiirlerin yarısından fazlasının veznini oluşturmaktadır. Türk şiirinde bundan sonra en çok kullanılan kalıplar ise şöyledir: *mef'û lü* / *fâ'î lâ tün* / *me fâ'î lü* / *fâ'î lün*, *mef'û lü* / *me fâ'î lü* / *me fâ'î lü* / *fe'û lün*, *me fâ'î lün* / *fe'î lâ tün* / *me fâ'î lün* / *fe'î lün*. Bu 6 vezin, Türk edebiyatında arûzla yazılmış şiirlerin yaklaşık % 80'inin kalıbını oluşturmaktadır. Sıralamanın devamında *me fâ'î lün* / *me fâ'î lün* / *fe'û lün*, *fâ'î lâ tün* / *fâ'î lâ tün* / *fâ'î lün*, *fe'î lâ tün* / *me fâ'î lün* / *fe'î lün*, *müs tef'î lün* / *müs tef'î lün* / *müs tef'î lün* / *müs tef'î lün*, *mef'û lü* / *fâ'î lâ tün* / *mef'û lü* / *fâ'î lâ tün* kalıpları vardır. Böylece Türk edebiyatında arûzla yazılmış şiirlerin % 90'ından fazlasını oluşturan kalıplar sıralanmış olmaktadır.

Fuzûlî'nin Gül Kasidesi'nde Arûz Tasarrufları (Uygulama)

Makalenin bundan sonraki aşamasında Fuzûlî'nin *Gül Kasidesi* bağlamında bir uygulama yapılmıştır. Uygulama kapsamında metin üzerindeki her türlü arûz tasarrufu, uygun bir işaretleme ile gösterilmiş; ardından da bunlarla ilgili sayısal veriler değerlendirilip yorumlanmıştır. Şüphesiz verilerin daha da anlamlı olabilmesi için Fuzûlî'nin başka şiirleri; hatta başka şairlerin şiirleri üzerinde de benzer çalışmaların yapılarak sayısal verilerin elde edilmesine ihtiyaç vardır. Böylece arûz uygulamaları ekseninde elde edilen verilerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve arûzla ilgili birtakım somut sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır. Nitekim Halûk İpekten'in 1994'te yayımlanan *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Arûz* adlı kitabında yaptığı sınıflandırmalarla ve paylaştığı sayısal veriler, arûz öğretimi yanında arûzla ilgili tespit, değerlendirme ve yorumlamalar açısından da çok önemli ve katkı sağlayıcı olmuştur. Bu makale ile benzer çalışmalara mütevacı da olsa bir katkı sağlanması umulmaktadır.

Arûz uygulamalarının karışmaması ve daha iyi gözlemlenebilmesi için kasidenin yazımında metnin aralığı geniş tutulmuştur. Fuzûlî'nin *gül* redifli kasidenin ilgili yayınlardaki yeri için bk.: TBMM 1315: 22-24, Kılınç 2021: 226-231, Akyüz vd. 1990: 44-48. Bu kaside, Gölpinarlı 1954 ve Kanar 2015'te yoktur. Kaside; TBMM 1315, Kılınç 2021 ve Mazioğlu 1986'da 62, Akyüz vd. 1990'da 61 beyittir.

Kaşide Der Medh-i Hazret-i Hâtemü'l-Mürselîn ve Sitâtiş-i Sulţân Süleymân 'Aleyhi'r-Rahme Ve'l-Gufrân²

fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lün

- 1 Çıhdı yaşıl / perdeden 'ar / zeyledi ruḥ / sār gül
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 Sildi mir'ā / t-1 zamīr-i / pākden zen / gār gül
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 [4 imâle, 3 med, 3 vasl]
- 2 Cām dut sâ / kī ki gül-bün / ler gül izhā / r'êtdiler
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 Sen daḥı bir / gül-bün-i ra' / nāsan'êt iz / hār gül
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 [2 imâle, 2 med, 4 vasl, 1 sekt]
- 3 Geldi ol dem / kim_ola iz / hār-1 hikmet / kıлмаğa
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 İnşirāh-1 / şadr ile şad / r-1 şaf-1 ez / hār gül
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 [5 imâle, 1 med, 5 vasl, 1 sekt, 1 tahfif]

² Kasidenin çeviri yazılı metni için bk.: Kılınç 2021: 226-231. Fuzûlî Dîvânı'nın Osmanlı Türkçesi harfleriyle basılı bir nüshasından (TBMM, 1315: 22) alınan başlık, başka bir yayında (Akyüz vd. 1990: 44) *Kaside Der Sitâtiş-i Sultân Süleymân Aleyhi'r-rahme ve'l-Gufrân* şeklindedir.

- 4 Yètdi ol mev/sim ki açma/ğa gönüller/milkini
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Ola gülşen/de reyāhīn/ḥayline ser/dār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [5 imâle, 1 med]
- 5 Ādem iseñ/bāğ seyrin/eyle bu mev/simde kim
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Bāğı reng ü/būy ile kıldı bihişt-ā/sār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [5 imâle, 2 med, 4 vasl, 1 sekt]
- 6 Çārsū-yı/bāğ seyrā/nı bugün mer/gūbdur
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Kim şükūfe/anda şarrā/f oldı vü ‘aṭ/ṭār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [4 imâle, 4 med, 1 vasl]
- 7 Çıhmış iken/bezm-i gülşen/den yine ‘av/deṭ.édüp
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Cām-ı mey şun/durdı ehl-i/tevbeye tek/rār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [4 imâle, 1 med, 4 vasl, 1 sekt]
- 8 Habsden Yū/suf çıhup sul/ṭān-ı Mışır ol/mış kimi
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Oldı açup/ğoncesin.ā/rāyiş-i gül/zār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 sekt]
- 9 Şan Züleyhā/ḥalvetidür/ğonce-i der/beste kim
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Çıhdı andan/dāmen-i çā/k ile Yūsuf/vār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [4 imâle, 1 med, 2 vasl]
- 10 Çāk olup bul/mış şafā bā/d-ı seherden/şanasan
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Bāddur Cib/rīl ü kalb-i/Aḥmed-i Muḥ/tār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [4 imâle, 2 med, 5 vasl]

7b dizesindeki *cām-ı mey şundurdu* ifadesi, Kılınc 2021’de *cām-ı mey aındurdu* şeklindedir. Burada Fuzûlî Dîvânı’nun Osmanlı Türkçesiyle basılı metni (1315) ile Akyüz vd. (1990)’daki *cām-ı mey şundurdu* şekli tercih edilmiştir.

- 11 Şebnem-i gül/zār-ı ruḥsā/r-ı Resūlul/lāhdur
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Neşr-i ‘ıtr-i/le kıllur her/dem..aḥnı iş/‘ār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [5 imâle, 2 med, 5 vasl, 1 sekt]
- 12 Dürr-i şebnem/şaçdı rengīn/berglerden/her taraf
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 La‘l-i ḥandā/n̄ etdi ḥūblar/gibi gevher-/bār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [1 imâle, 2 med, 1 med-i zihaf, 3 vasl]
- 13 Şüret-i ḥā/line ḥayrā/n̄ eyledi ‘ā/killeri
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Açdı ‘irfā/n̄ ehline gen/cīne-i es/rār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [5 imâle, 1 med, 3 vasl]
- 14 Sebze üzre/gezdürür bā/d-ı şabā gül/bergini
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Şanki sebze/āsmāndur/kevkeb-i sey/yār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [4 imâle, 2 med, 2 vasl]
- 15 Kıldı pinhān/gonceniñ lu‘/b̄ ile gözden/hoḳkasın
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Bulmak olmaz/hîç reng-i/le zihī ‘ay/yār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [3 imâle, 2 med, 3 vasl]
- 16 Yüz çevirmiş/ḥārdan ay/rılmak ister/bī-sebeb
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Mün‘am-ı nā/kes gibi aş/lından eyler/‘ār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [2 imâle, 2 med, 3 vasl]
- 17 Ḥār-ı gayret/n̄ ola ger şan/cılsa gül-bün/bağrına
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Ayrılup..an/dan olur hem-/şoḳbet-i ağ/yār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [2 imâle, 1 med, 3 vasl, 2 sekt, 1 hece düşmesi]
- 18 Yèridür..od/lara yansa/ḥasret ile/ḥār kim
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Andan alur/zīb ü zīnet/gayra olur/yār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [6 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 sekt]

- 19 Bî-vefâlık/‘âdetin dut/mış..anuñ‘çün/dür bu kim
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 ‘Ömrden[→]ol/maz cihân bâ/ğında berhür[↓]/dâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 med, 2 sekt, 1 med-i zihaf, 1 hece düşmesi]
- 20 Kankı bülbül/kanı dutmuş/bilmezem kim/muttaşıl
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Geh.esîr-i/hâr olur geh/mübtelâ-yı/nâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [3 imâle, 1 med, 2 vasl, 1 sekt, 2 tahfif]
- 21 Seyr-i bağ’et/düm seher gör/düm açup mec/mü‘asın
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Hıfz edüp bu/maṭla[↑]ey/lerdi istih/zâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 imâle, 1 med, 4 vasl, 1 sekt]
- 22 ‘Âşık olmuş/hüsnüñe ey/serv-i hoş-ref/târ gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Çak çak et/miş senüñ‘çün/sîne-i ef/gâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 imâle, 3 med, 3 vasl, 1 hece düşmesi]
- 23 Gül ne nisbet/dür saña sen/den aña yüz/farḳ var[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Sen büt-i per/de-nişînsen/şâhid-i bâ/zâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [5 imâle, 2 med, 2 vasl, 1 sekt]
- 24 Eyle pinhâ/n eylemiş gög/sinde sırr-ı/‘ışkuñı[↑]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Kim ayağın/dan aşarlar/eylemez ik/râr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 imâle, 1 med, 2 vasl, 4 sekt]
- 25 Tütüyâ-yı/çeşm için her/şubḥ-dem yol/lar dutup[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Hâk-i dergâ/huñ şabâdan/eyler istif/sâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [1 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 sekt]
- 26 Seyr-i gülzâ/r etdüğüñ pey/k-i şabâdan/fehm edüp[↑]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Genc-i zer kıl/mış müheyyâ/kılmağa î/sâr gül[→]
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 imâle, 1 med, 5 vasl]

- 27 Berg-i gül şan/ma ki rengin/hıştlar cem/‘eylemiş
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Çekmege ol/genç-i zer hıf/zına bir dî/vâr gül
 — ° — — / — ° — — — / — ° — — / — ° — —
 [3 imâle, 2 med, 3 vasl]
- 28 Tâ serîr-i/sebzeyi dep/retmeye taḥ/rîk-i bād
 — ° — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Sâyesinden/urdu her lev/hine bir mis/mâr gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [4 imâle, 1 med, 2 vasl, 1 sekt]
- 29 Her seḥer gül/zâr levhin/de çeker yüz/dâyire
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Ğalibâ min/ḳâr-ı bülbül/den alur per/gâr gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [1 imâle, 2 med, 1 vasl, 1 sekt]
- 30 ‘Ays içün gül/şen şebistâ/nın münevver/ḳılmağa
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Her ağaçdan/aşdı bir ḳan/dîl-i pür-en/vâr gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [1 med, 2 vasl, 3 sekt]
- 31 Bunca ḳandî/li fûrûzân/eyledi am/mâ nè sūd
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Dūd-ı dilden/ḳıldı bülbül/rûzgârın/târ gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [2 imâle, 2 med, 2 vasl]
- 32 Dâr-ı dünyâ/yı fezâ-yı/cennete dön/derdi lîk
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Ğonce gibi/bülbüle dün/yâyı ḳıldı/dâr gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [8 imâle, 1 med, 1 vasl]
- 33 Bir zebân-ı/hâldür her/yaprağı feh/m etseler
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Perde-dâr-ı/hâk olanlar/dan vèrür aḥ/bâr gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [3 imâle, 2 med, 4 vasl, 1 sekt]
- 34 Bülbül-i zâ/r êtdügi fer/yâdlar te’/sîridür
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 Bî-sebeb ḥvâ/b-ı ‘ademden/olmamış bî/dâr gül
 — ° — — — / — ° — — — / — ° — — — / — ° — —
 [3 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 sekt]

- 35 Bāḡbān sul/ṭān-ı 'ādil/devridür ten/bîh kı̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Urmasun gü̇l/zāre āteş/zulm edüp zin/hār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [3 med, 2 vasl]
- 36 Cevr eliyle/ḡonce tek pî/rāhenin çā/k etmesün
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Cünbiş-i nā-/mu'tedilden/kılsun istiḡ/fār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [2 imâle, 1 med, 4 vasl]
- 37 Yoḡsa nā-geh/şūret-i ḡā/li olur sul/ṭāna 'arz
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Ḳahra uḡrar/muḡtezā-yı/vaz'-ı nā-hem/vār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [3 imâle, 1 med, 2 vasl]
- 38 Ol gü̇l-i bā/ḡ-ı ḡilāfet/kim bahār-ı/devleti
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 'Ālem-efrū/z olalı gör/mez cefā-yı/hār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [6 imâle, 1 med, 5 vasl]
- 39 Oldı devrin/de hevā maḡ/būs-ı zindā/n-ı ḡabāb
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Ġālibā gör/miş hevādan/şemme-i ā/zār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [3 imâle, 1 med, 2 vasl]
- 40 Berg-i gü̇l gez/dürmez oldı/maḡmil-i bā/d-ı şabā
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Ḥaddi yoḡ kim/çekdüre bā/d-ı şabāya/bār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [6 imâle, 1 med, 5 vasl]
- 41 Şarşar-ı ḡah/r-ı cihān-sū/zından āḡā/h olalı
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Açmaz oldı/büstān-ı/fitne-yi eş/rār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [6 imâle, 2 med, 6 vasl]
- 42 Ḥalvet-i luṭ/fınadur nū/r-ı dil-i mü'/min çerāḡ
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 Gü̇lşen-i ḡah/rınadur dā/ḡ-ı dil-i küf/fār gü̇l
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° — —
 [8 imâle, 1 med, 6 vasl]

- 43 Şāh-1 dīn Sul/ṭān Süleymā/n-1 sa‘ādet/mend kim
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Kesb eder ḥul/k-1 hoşından/nüzhet-i eṭ/vār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [3 imâle, 2 med, 5 vasl]
- 44 Başa şalmış/mihrini rū/z-1 ezelden/çarh-1 pīr
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Eyle kim gül/ruḥlar eyler/zīnet-i des/tār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [4 imâle, 1 med, 4 vasl]
- 45 İnqılāb-1/devrden bul/mazdı hergiz/iḥtilāl
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Alsa andan/ḥükmine fer/mān-1 istim/rār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [2 imâle, 2 med, 2 vasl, 1 sekt]
- 46 Zevk bāzā/rında bulmaz/dı bu reng-i/le revāc
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Êtmeseydi/naḳş-1 mihrin/sikke-i dī/nār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [5 imâle, 2 med, 2 vasl]
- 47 Olmağ içün/muṭrib-i bez/mi dutup bir/dāyire
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Öğrenür her/şubḥ bülbül/den fen-i ed/vār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [4 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 tahfif]
- 48 Maṭbah-1 cū/dına kim dū/dına sünbül/dür ğulām
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Ḥār-keşlik/şan‘atın dut/mış degül bī/kār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [3 imâle, 2 med, 2 vasl]
- 49 Kūrtılır fet/h êtdügi kiş/ver belā-yı/fitneden
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Kim açıldığ/da dikenden/ayrılır nā/çār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [3 imâle, 1 med, 1 vasl, 2 sekt]
- 50 Şerḥ édüp sū/senlere ev/şāf-1 ḥulḳın/gezdürür
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 Ğonceden her/şubḥ açup gül/şende yüz tū/mār gül
 — ° — — / — ° — — / — ° — — / — ° —
 [1 imâle, 1 med, 3 vasl]

- 51 $\overset{\uparrow}{\text{Ka}}\text{tre-i } \text{şeb}/\text{nem midür } \text{yā}/\text{el} \dots \text{açup } \text{sā}/\text{yil gibi}$
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 $\overset{\uparrow}{\text{Hā}}\text{zin-i } \text{luṭ}/\text{fından } \text{almış}/\text{lü'lü' } \overset{\uparrow}{\text{-i}} \text{şeh}/\text{vār gül}$
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — —
 [3 imâle, 1 med, 3 vasl, 1 sekt]
- 52 $\text{Qoy} \text{mayup } \text{dev}/\text{rinde } \text{vīrān}/\text{kārgāh} \overset{\uparrow}{\text{-i}}/\text{gül-būni}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Bir} \dots \text{ayağ} \dots \overset{\uparrow}{\text{üz}}/\text{re durup } \text{ol}/\text{mıṣ} \dots \text{aḥ} \overset{\uparrow}{\text{mi}}/\text{mār gül}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [3 imâle, 2 med, 1 vasl, 4 sekt]
- 53 $\overset{\uparrow}{\text{Adli}} \text{ eyyā}/\text{mında } \text{şebnem}/\text{şanmañuz kim}/\text{bülbülün}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Beyzasın } \text{qoy}/\text{nında } \text{ḥıfz } \overset{\uparrow}{\text{èt}}/\text{miṣ} \dots \text{olup } \text{ğam-}/\text{ḥ} \overset{\uparrow}{\text{vār}} \text{ gül}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [1 med, 1 vasl, 1 sekt]
- 54 $\overset{\uparrow}{\text{Dā}}\text{men-i } \text{pā}/\text{kiyle ol beh}/\text{cet-fezā-} \overset{\uparrow}{\text{y1}}/\text{milkdür}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Ger } \text{cihān } \text{bā}/\text{ğında } \text{cennet}/\text{güllerinden}/\text{vār } \overset{\uparrow}{\text{gül}}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [3 imâle, 2 med, 1 vasl]
- 55 $\text{Vāz} \overset{\uparrow}{\text{-i}} \overset{\uparrow}{\text{'ā}}\text{lem}/\text{den felek maq}/\text{şūdı oldur}/\text{kim} \dots \text{olur}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Beslemekden}/\text{ḥārı } \text{manzū}/\text{r} \overset{\uparrow}{\text{-i}} \text{ülü' } \text{l-eb}/\text{şār gül}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [1 imâle, 1 med, 2 vasl, 1 sekt]
- 56 $\overset{\uparrow}{\text{Qadr}}\text{ine } \text{vēr}/\text{mez ḥalel dün}/\text{yāya } \text{qılmağ}/\text{iltifāt}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Zīb } \overset{\uparrow}{\text{ü}} \text{zīnet}/\text{vêrdügiy } \overset{\uparrow}{\text{'çün}}/\text{ḥāre olmaz}/\text{ḥ} \overset{\uparrow}{\text{vār}} \text{ gül}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [1 imâle, 1 med, 1 vasl, 1 sekt, 1 hece düşmesi]
- 57 $\text{Mīve ol sul}/\text{tān} \overset{\uparrow}{\text{-i}} \overset{\uparrow}{\text{'ā}}\text{dil}/\text{dür nihāl} \overset{\uparrow}{\text{-i}}/\text{devlete}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Sābıqā } \text{gel}/\text{miş } \text{selātī}/\text{n} \overset{\uparrow}{\text{-i}} \text{felek-miḳ}/\text{dār gül}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [2 imâle, 1 med, 3 vasl]
- 58 $\overset{\uparrow}{\text{N'ola}} \text{ ger } \text{sā}/\text{bıqlar } \text{oldıy}/\text{sa fenā ol}/\text{dur } \text{ğaraż}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 $\text{Mīve } \text{göster}/\text{dükde } \text{dökmek}/\text{resmdür} \dots \text{eş}/\text{cār gül}$
 — . — — — / — . — — — / — . — — — / — . — — —
 [2 imâle, 2 med, 2 vasl, 1 sekt, 1 hece düşmesi]

- 59 Kıl Fuzûlî/medhîn ol şâ/huñ ki bâğ-1/medhînüñ
 - . - - / - . - - / - . - - / - . -
 ↑ ↑ ↑ ↑ →
 Bülbülü o/lurdı bulsa/kuvv^{et}-i güf/târ gül
 - . - - / - . - - / - . - - / - . -
 [5 imâle, 1 med, 3 vasl]
- 60 Gerçi yoğdur/i'tibāruñ/medhîn ^{et} iz/hār kim
 - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . -
 ↑ ↑ ↑ →
 'Ādet-i dev/r-i zamāndur/hāre v^{er}mek/bār gül
 - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . -
 [2 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 sekt]
- 61 Var ümîdüm/nēce kim res/m-i medār-1/dehrdür
 - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . -
 ↑ ↑ ↑ →
 Yıldı bir kez/'āleme 'ar/z^eylemek dī/dār gül
 - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . -
 [4 imâle, 2 med, 3 vasl, 1 sekt]
- 62 Feth bâğın/da aña her/dem hılāf-1/bâğ-1 dehr
 - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . -
 ↑ ↑ ↑ ↑ →
 Tāze tāze/aça luṭf-1/İzid-i Ceb/bār gül
 - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . -
 [7 imâle, 2 med, 4 vasl]

Gül Kasidesinde Arûz Tasarrufları (Sayısal Veriler ve Değerlendirmeler)

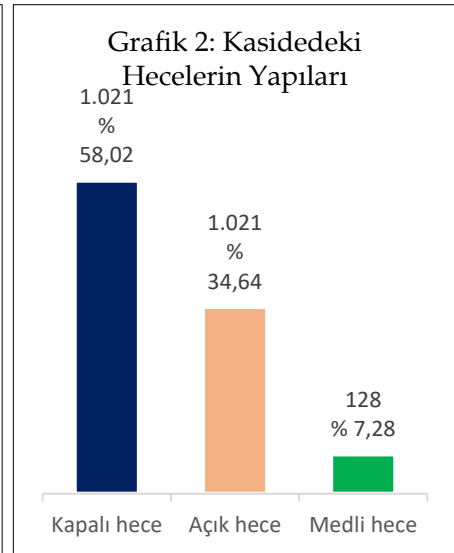
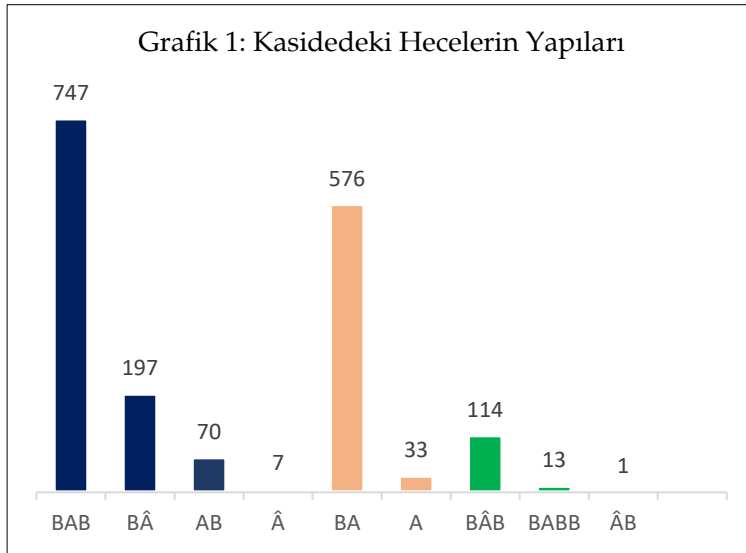
Bu bölümde Fuzûlî'nin *gül* redifli kasidesindeki arûz uygulamalarına ilişkin sayısal veriler, tablo ve grafikler eşliğinde ortaya konularak değerlendirilmiştir. İlk olarak kasidedeki aruz hecelerinin yapılarına ilişkin istatistikler verilmiştir. Bu arada hecelerde imâle veya zihaf yapılmamış; ünlü harfleri temsilen A, ünsüz harfleri temsilen B kullanılmış³ ve beyitler kasidedeki sıralarıyla numaralandırılmıştır.

Yapı	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
BA	9	8	12	12	11	8	10	8	10	10	10	7	12	11	9	7	10	12	6	9	8	6	10	8	7	9	9	11	7	7	8	14
A			1	1			1	1	1		1		1					1		1	1	1	1	2					1	1		
BAB	13	13	9	11	10	9	15	12	12	11	11	16	7	11	15	14	14	9	14	15	15	12	12	14	13	15	14	11	14	16	10	10
BÂ	2	4	2	1	3	4	1	3	4	4	3	1	5	2	1	2	1	2	4	3	2	3	2	1	5	3	1	4	4	2	6	4
AB		1	4	2	1	1	1	1	1	1	1		2	1		3	3	2			2	2		3	1		1	1		2	1	
Â					1			1					1													1						
BÂB	3	2	1	2	2	4	1	2	1	2	2	4	1	2	3	2	1	2	4	1	1	3	2	1	1	1	2	2	2	1	3	1
BABB																							1		1		1					
ÂB														1																		
Toplam	27	28	29	29	29	26	29	28	29	28	28	28	29	28	28	28	29	28	28	29	29	27	28	29	28	29	28	29	28	29	28	29

³ A: Tek kısa ünlüden oluşan heceler, BA: Bir ünsüzle bir kısa ünlü şeklinde sıralı heceler, BAB: Bir ünsüz, bir kısa ünlü ve bir ünsüz şeklinde sıralı heceler, AB: Bir kısa ünlüyle bir ünsüz şeklinde sıralı heceler, Â: Bir uzun ünlüden oluşan heceler, BÂ: Bir ünsüzle bir uzun ünlü şeklinde sıralı heceler, ÂB: Bir uzun ünlüyle bir ünsüz şeklinde sıralı heceler, BÂB: Bir ünsüz, bir uzun ünlü ve bir ünsüz şeklinde sıralı heceler, BABB: Bir ünsüz, bir kısa ünlü ve iki ünsüz şeklinde sıralanan heceler.

Yapı	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62
A					1		1					1					1		2	2	1		2	2			1		1	2
BA	9	9	5	9	8	14	9	12	13	15	9	10	9	11	11	9	9	8	9	8	6	8	6	8	10	8	11	8	9	11
BAB	13	11	13	15	10	7	9	11	6	10	11	13	10	10	11	13	15	16	13	11	19	12	14	13	9	13	12	12	12	6
BÂ	3	5	3	4	6	6	6	5	4	2	3	2	2	3	1	3	2	3	3	2	1	4	4	4	8	3	4	3	4	5
AB	1	1	1		1	1	1		2		1	1	4	1	3		1	1	1	2	1	1	2		1	2		2		
Â			1				1																							1
BÂB	2	2	4	1	1	1	2	1	3	2	3	2	2	2	1	3	1	1	1	3	1	2	1	2	1	1	1	3	1	1
BABB					1						1		1	1								1				1			1	2
ÂB																														
Toplam	28	28	27	29	28	29	29	29	28	29	28	29	28	28	28	28	29	28	29	28	29	28	29	29	29	28	29	28	28	28

Açık Heceler		Kapalı Heceler				Medli Heceler		
A	BA	BAB	BÂ	AB	Â	BÂB	BABB	ÂB
33	576	747	197	70	7	114	13	1
609		1.021				128		
1.758								

Tablo ve grafiklerdeki verilerden anlaşılacağı üzere kasidede en çok BAB (ünsüz+kısa ünlü+ünsüz) yapısındaki heceler kullanılmıştır. Kullanım sıklığına göre diğer heceler; BA, BÂ, BÂB, AB, A, BABB, Â, ÂB şeklinde sıralanmaktadır. Diğer taraftan heceler imâle yapılmadan değerlendirildiğinde toplam hecelerin yaklaşık üçte birinin (% 34,64) açık hecelerden oluştuğu görülmektedir. Halbuki kasidenin vezni oluşturulan fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbında açık hece oranı % 26,66, kapalı hece oranı ise % 73,33'tür. Bu sebeple şair, bu uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için başta imâle olmak üzere arûz uygulamalarına başvurmuştur.

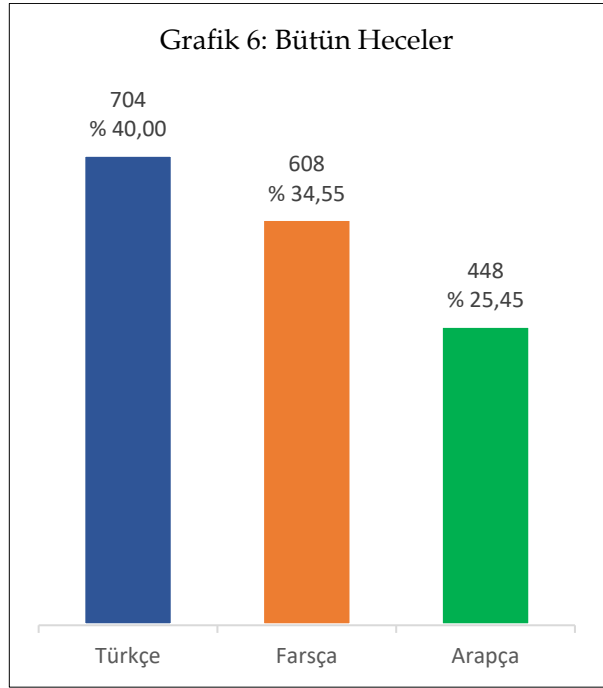
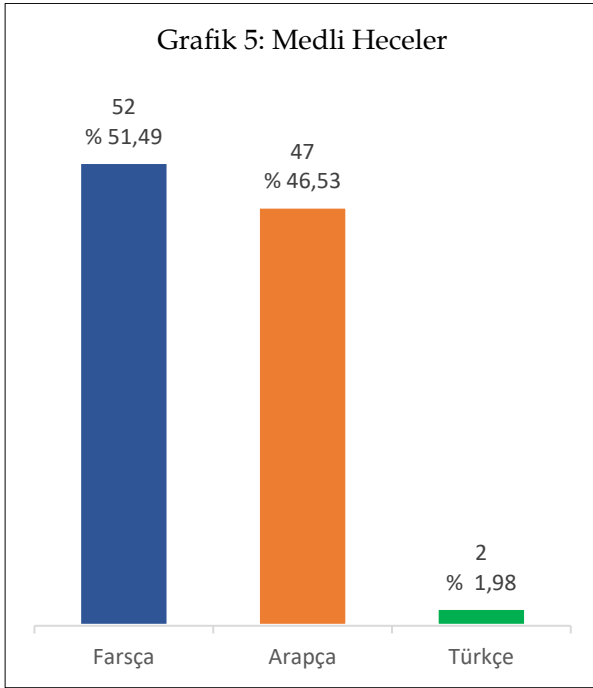
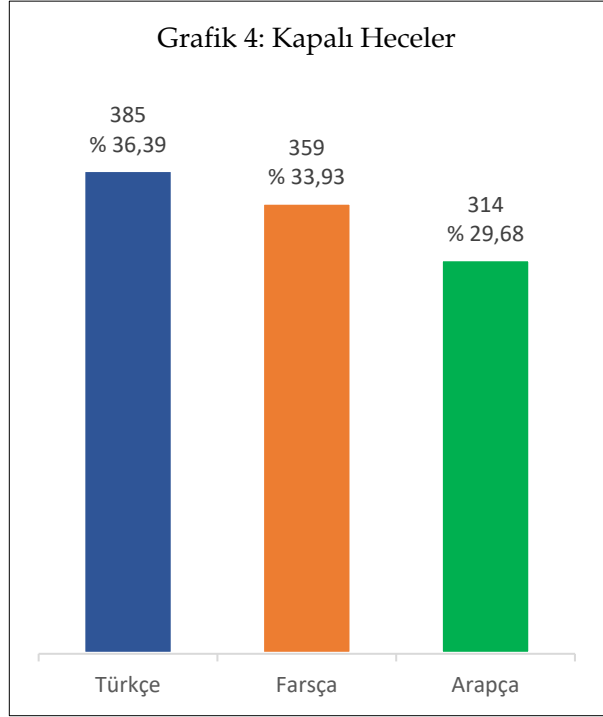
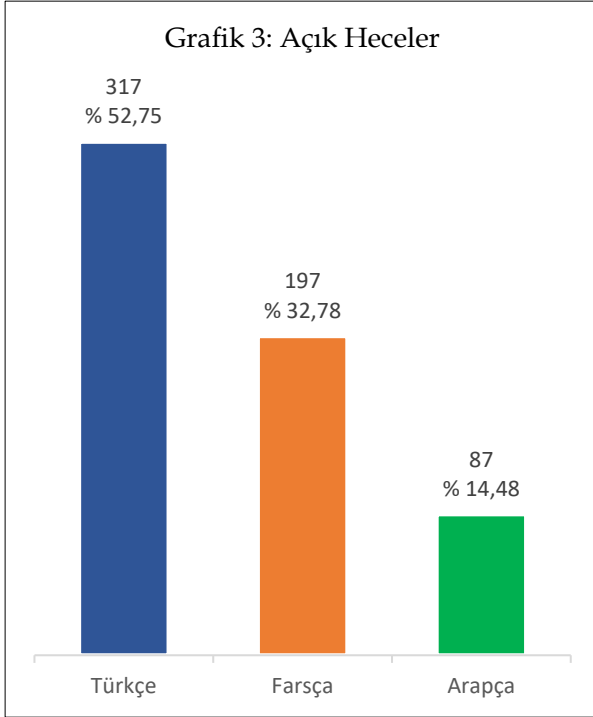
Kasidedeki hecelerin hangi dillere ait olduğuna ilişkin veriler, aşağıda tablo ve grafikler eşliğinde değerlendirilmiştir. Tablo ve grafiklerde "Türkçe" için T, "Farsça" için F, "Arapça" için A, açık heceler için "a", kapalı heceler için "k" ve medli heceler için "m" harfi kullanılmıştır.

⁴ Tabloda bir buçuk hece değerindeki medli hecelerin arasında sonu nunla bittiği için, mısranın sonunda yer aldığı için veya zihaf yapıldığı için bir buçuk hece değerinde kullanılmamış olanlar da bulunmaktadır. Bu sebeple hecelerin toplamı 1.860 yerine 1.758 olarak görünmektedir. Bu durum, diğer tablolar için de söz konusudur.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32		
T (a)	5	3	6	11	8	4	7	5	4	3	5	4	9	5	6	5	7	11	3	5	5	3	5	9	3	4	6	6	3	5	6	8		
F (a)	2	2	4	1	2	4	3	4	5	4	5	2	3	5	2	1	2	1	2	2	1	3	5	1	4	4	3	5	2	2	2	5		
A (a)	1		1	1	1		1		2	3	1	1	1	1	1	2	1	1	2	3	3	1				1			3	1		1		
	8	5	11	13	11	8	11	9	11	10	11	7	13	11	9	8	10	13	7	10	9	7	10	10	7	9	9	11	8	8	8	14		
T (k)	7	8	4	5	4	4	6	7	5	5	2	5	2	5	8	12	8	6	11	6	9	7	7	11	6	7	7	6	5	7	5	3		
F (k)	5	8	4	6	5	4	6	5	7	4	8	11	3	8	6	3	6	5	5	6	2	8	7	4	11	7	8	7	6	7	9	5		
A (k)	4	5	9	4	6	6	5	5	5	7	5	3	10	2	3	3	4	2	3	6	8	2	2	3	2	5	2	4	7	6	4	6		
	16	21	17	15	15	14	17	17	17	16	15	19	15	15	17	18	18	13	19	18	19	17	16	18	19	19	17	17	18	20	18	14		
T (m)																																	1	
F (m)	3	1		1	1	2		1	1	1	2			1	1	1		2	1			3	1				2		2		2			
A (m)		1	1	1	1	2	1	1		1		2	1	1	1	1	1		1	1	1		1	1	2	1		1		1				
	3	2	1	2	2	4	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	1	3	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1		
	2	7	28	29	30	28	26	29	28	29	28	28	2	8	2	9	2	8	2	8	2	9	2	9	2	7	2	8	2	9	2	8	2	9

	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	
T (a)	5	4	4	4	5	4	2	6	5	4	1	6	4	7	5	5	7	6	5	8	5	3	4	5	1	5	6	2	5	5	
F (a)	4	3	1	3	3	7	6	6	5	10	5	3	2	3	2	1	1	2	3	2	1	4	3	1	5	1	4	3	3	7	
A (a)	-	2	-	2	2	3	2	1	2	1	3	2	2	1	4	3	2	-	2	-	1	1	1	2	4	3	2	2	2	1	
	9	9	5	9	10	14	10	13	12	15	9	11	8	11	11	9	10	8	10	10	7	8	8	8	10	9	12	7	10	13	
T (k)	9	6	5	7	4	3	5	5	4	2	3	6	6	6	7	6	11	7	6	9	10	7	7	9	4	9	6	7	8	1	
F (k)	6	6	7	6	4	7	7	8	6	4	3	9	5	7	5	6	3	7	5	5	5	7	4	3	3	3	5	5	4	8	
A (k)	2	5	7	6	10	4	6	2	4	7	11	2	7	2	3	5	4	6	7	2	6	5	9	8	11	5	5	7	4	4	
	17	17	19	19	18	14	18	15	14	13	17	17	18	15	15	17	18	20	18	16	21	19	20	20	18	17	16	19	16	13	
T (m)																						1									
F (m)		2	2		1	1	1	1	1		1	1		1		2	1		1	1	1	1		1			1	1	1		
A (m)	2		1	1					1	1	1		2	1	2			1		1		1		1		1	2		1	1	2
	2	2	3	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2	1	2	2	2
	28	28	27	29	29	29	29	29	28	29	28	29	28	29	28	28	28	29	29	29	28	29	29	29	29	29	28	29	28	28	28

	Türkçe	Farsça	Arapça	Toplam
Açık heceler	317	197	87	601
Kapalı heceler	385	359	314	1.058
Medli heceler	2	52	47	101
Ara toplam	704	608	448	
Genel toplam	1.760			

Görüldüğü gibi açık hecelerin % 52,75'i Türkçe, % 32,78'i Farsça, % 14,48'i Arapçadır. Kapalı hecelerin ise % 36,39'u Türkçe, % 33,93'ü Farsça, % 29,68'i Arapçadır. Medli hecelerde sıralama değişmektedir. Zira medli hecelerin % 51,49'u Farsça, % 46,53'ü Arapça ve sadece % 1,98'i Türkçedir. Toplamda hecelerin üçte birden fazlası (% 40,00) Türkçe, hemen hemen üçte biri (% 34,55) Farsça ve dörtte biri (% 25,45) Arapçadır.

Kasidedeki en sık karşılaşılan arûz uygulaması, divan şiiri geleneğinde önemli bir arûz kusuru olarak görülmemiş olan imâledir. Bu sebeple Fuzûlî, kasidesinde sıklıkla imâleye başvurmadan çekinmemiştir. Kasidenin her bir beytindeki imâlelerin beyit sırasına göre verildiği aşağıdaki tablo, bunun somut bir göstergesidir. Tabloda önce beyit sıraları verilmiş, her birinin altında da imâle sayısı gösterilmiştir.

Tablo 8: Kasidedeki İmâlelerin Beyitlere Göre Dağılımı																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
4	2	5	5	5	4	4	2	4	4	5	1	5	4	3	2	2	6	0	3	2
22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
2	5	2	1	2	3	4	1	0	2	8	3	3	0	2	3	6	3	6	6	8
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	
3	4	2	5	4	3	3	1	3	3	0	3	1	1	2	2	5	2	4	7	
200																				

Tablo 9: Kasidedeki İmâlelere İlişkin Frekans Tablosu									
İmâle Sayısı	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Frekans	4	6	14	13	10	8	4	1	2
Toplam	0	6	28	39	40	40	24	7	16
Genel Toplam	200								

Verilerden de anlaşılacağı üzere şair, kasidede toplam 200 imâle yapmıştır. Sadece 4 beyitte imâleyle hiç yer vermemiş olan şair, 6 beyitte 1, 14 beyitte 2, 13 beyitte 3, 10 beyitte 4, 8 beyitte 5, 4 beyitte 6, 1 beyitte 7 ve 2 beyitte 8 kez imâleyle başvurmuştur. Buna göre imâle sayısı bakımından en düşük rakam 0, en yüksek rakam 8'dir. Ayrıca 14 beyitte 2 ve 13 beyitte 3 imâle vardır.

Kasidedeki 200 imâlenin 110'u (% 55) Türkçe kelime veya eklerde, 90'ı (% 45) Farsça kelime ve eklerde/unsurlarda (84'ü izafet kesrelerinde, 4'ü kelimelerde, 2'si atıf vavında) yapılmıştır. Bu arada Farsça izafet tamlamalarının divan şiiri geleneğinde ihtiyaç hissedildiğinde uzun kabul edildiği ve genellikle bir hata olarak görülmediğinin, Türkçe ek veya kelimelerdeki imâlenin de çok küçük bir hata olarak görüldüğünün hatırd tutulmasında yarar vardır. Ayrıca imâlenin hiçbir örneğini hata saymayan kaynaklar da bulunmaktadır.

Tablo 10: Kasidedeki Vasılların Beyitlere Göre Dağılımı																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
3	4	5	0	4	1	4	3	2	5	5	3	3	2	3	3	3	3	0	2	4
22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
3	2	2	3	5	3	2	1	2	2	1	4	3	2	4	2	5	2	5	6	6
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	
5	4	2	2	3	2	1	3	3	1	1	1	2	1	3	2	3	3	3	4	
176																				

Tablo 11: Kasidedeki Vasıllara İlişkin Frekans Tablosu							
Vasl Sayısı	0	1	2	3	4	5	6
Frekans	2	8	16	19	8	7	2
Toplam	0	8	32	57	32	35	12
Genel Toplam	176						

Verilerden de anlaşılacağı üzere şair, kasidede toplam 176 vasl yapmıştır. Sadece 2 beyitte vasla hiç yer vermemiş olan şair, 8 beyitte 1, 16 beyitte 2, 19 beyitte 3, 8 beyitte 4, 7 beyitte 5, 2 beyitte 6 kez vasla başvurmuştur. Buna göre vasl sayısı bakımından en düşük rakam 0, en yüksek rakam 6'dır. Ayrıca 16 beyitte 2 ve 19 beyitte 3 vasl vardır.

Tablo 12: Kasidedeki Sektlerin Beyitlere Göre Dağılımı																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
0	1	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	2	1	2	1	1
22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
0	1	4	1	0	0	1	1	3	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	
0	0	1	0	0	0	2	0	1	4	1	0	1	1	0	1	0	1	1	0	
40																				

Sekt Sayısı	0	1	2	3	4
Frekans	34	23	3	1	2
Toplam	0	23	6	3	8
Genel Toplam	40				

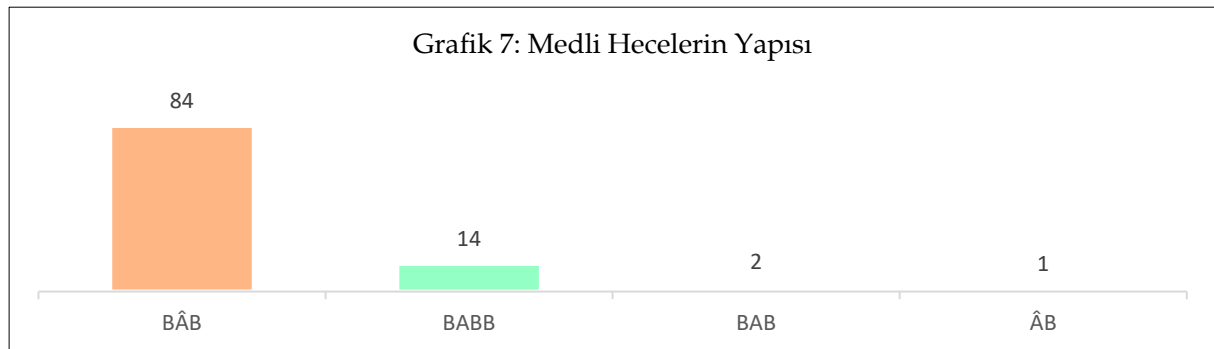
Verilerden de anlaşılacağı üzere şair, kasidede toplam 40 sekt yapmıştır. 33 beyitte sekte hiç yer vermemiş olan şair, 23 beyitte 1, 3 beyitte 2, 1 beyitte 3, 2 beyitte 4 kez sekte başvurmuştur. Buna göre sekt sayısı bakımından en düşük rakam 0, en yüksek rakam 4'tür.

Bu durumda kasidede 176 vasla karşılık 40 sekt vardır. Sayısal veriler, vasla uygun olan 216 yerin % 81,48'inde vaslın yapıldığını, % 18,52'sinde ise vaslın yapılmadığını; yani sekt yapıldığını göstermektedir. Bu oranlar, Fuzûlî'nin şiirleri başta olmak üzere, vezinle ilgili çalışma yapılan manzum metinlerde vaslın mutlaka sektten önce düşünülmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır. Diğer taraftan kasidede vasl-ı ayına hiç yer vermemiş olan Fuzûlî; *gül izhâr*, *et izhâr*, *eylemez ikrâr*, *eyler istifsâr*, *virür ahbâr*, *kulsun istiğfâr*, *kılmağ iltifât* kelimelerinde vasl-ı hemze yapmıştır. Şüphesiz bunlar, divan şiiri geleneğinde olağan vasl örnekleridir.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
3	2	1	1	2	4	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	1
22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
3	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2	3	1	1	1	1	1	2	1
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	
2	1	3	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1	2	2	
101																				

Med Sayısı	0	1	2	3	4
Frekans	0	29	28	4	1
Toplam	0	29	56	12	4
Genel Toplam	101				

Verilerden de anlaşılacağı üzere şair, kasidede toplam 101 med yapmıştır. Şairin med yapmadığı beyit bulunmamaktadır. Bunun sebebi, kasidenin kafiyesinin (âr) uzun bir ünlü ile ünsüz bir harften oluşmasıdır. Şair; 19 beyitte 1, 28 beyitte 2, 4 beyitte 3 ve 1 beyitte 4 kez med yapmıştır. Buna göre med sayısı bakımından en düşük rakam 1, en yüksek rakam 4'tür. Medler, barındırdıkları harflerin türleri bakımından aşağıda basit bir grafikte karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir:

Kasidedeki toplam 101 meddin 84'ü (% 83,17) BÂB; yani *kâr*, *bâğ*, *hâr*, *bâr* gibi ünsüz+uzun ünlü+ünsüz yapısındaki hecelerde; 14'ü (% 13,86) BABB; yani *feth*, *milk*, *subh*, *zevk* gibi ünsüz+kısa ünlü+ünsüz+ünsüz yapısındaki hecelerde; 1'i (% 0,99) ÂB; yani *âs* gibi uzun ünlü+ünsüz yapısında

ve 2'si (% 1,98) de Türkçe *dar* (32b) ve *var* (54b) gibi BAB; yani *ünsüz+kısa ünlü+ünsüz* yapısındadır. Şair, bu son iki kelimeyi imâleli düşünmüş olmalıdır. Zira *dar* ve *var* hecelerinde imâle düşünülduğünde hece medde uygun hâle gelmektedir. Bu tür Türkçe kelimeleri/heceleri imâleli düşünüp medli kullanmak, divan şiiri geleneğinde zaman zaman karşılaşılan bir uygulamadır ve çok sık olmamak kaydıyla arüz bağlamında küçük bir kusur olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan meddin genel itibarıyla arüz açısından bir hata sayılmadığı; dahası maharet kabul edildiği dikkate alındığında, her beytinde en az bir med barındıran Fuzûlî'nin *gül* redifli kasidesinin bu bağlamda oldukça başarılı bir örnek oluşturduğu söylenebilir.

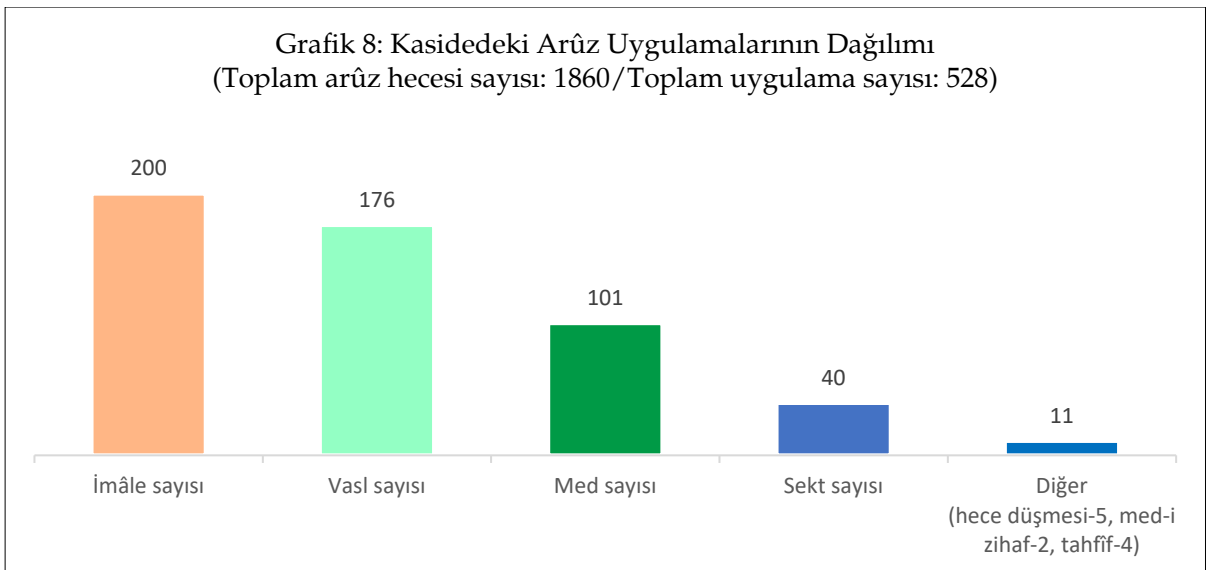
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
		t									mz					hd		hd mz	t, t	
22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
hd																				
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	
				t									hd		hd					

5 hece düşmesi (hd), 4 tahfif (t), 2 med-i zihaf (mz)

Tablodan da anlaşılacağı üzere teşdid veya tahrîk örneğinin tespit edilmediği kasidede 5 kez hece düşmesi [*ne ola>n'ola* (17a, 58a), *anuñ için>anuñ'çün* (19a), *seniñ için>seniñ'çün* (22b), *virdüği için>virdügiyçün* (56b)], 4 kez tahfif [*saff>saf* (3b), *gâh>geh* (20b, 20b), *fenn>fen* (47b)], 2 kez de med-i zihaf yer almaktadır.

Şu hâlde Fuzûlî'nin 62 beyitlik bu kasidesinde arüzla ilgili olarak 200'ü imâle, 176'sı vasl, 101'i med, 39'ı sekt, 5'i hece düşmesi, 4'ü tahfif, 2'si med-i zihaf olmak üzere toplam 527 uygulama tespit edilmiştir. Bu verilere göre beyit başına düşen uygulama sayısı 8,5 olarak dikkat çekmektedir. Şair, vezni uygun düşürebilmek amacıyla her bir beyite ortalama 8 kez müdahale etmiştir. Kasidede beyit başına 3,23 imâle, 1,63 med, 2,84 vasl, 0,63 sekt düşmektedir. Hece düşmesi, med-i zihaf ve tahfiften oluşan diğer uygulamaların beyit başına düşen miktarı ise 0,18'dir.

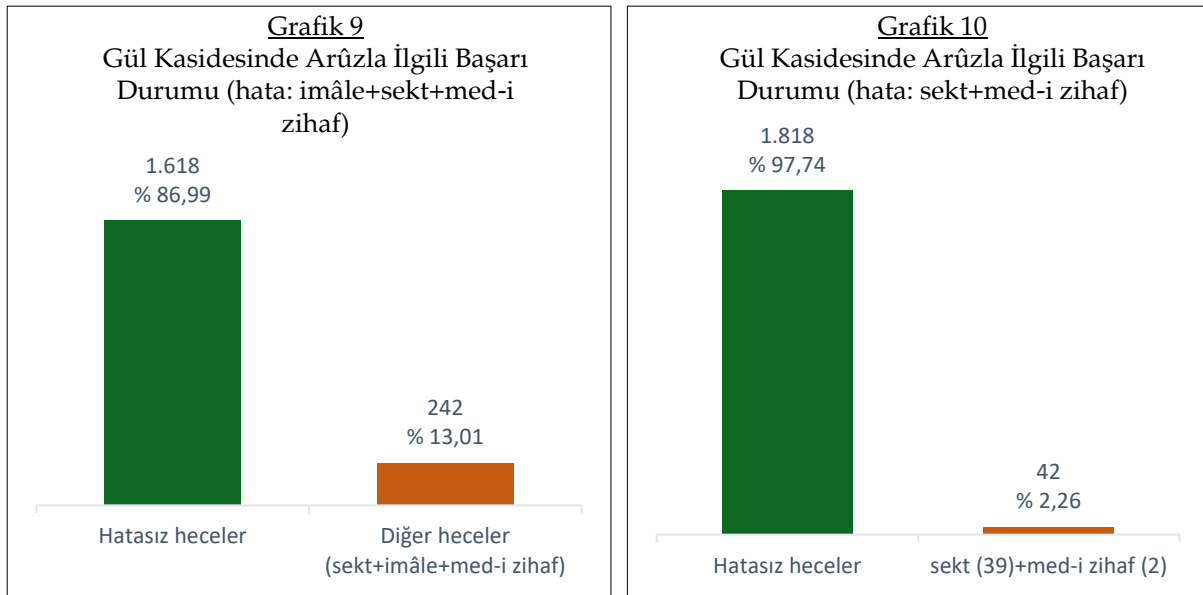
Şüphesiz bu aşamada nüsha ve okuma farklılıklarından, imlâ tercihlerinden, gözden kaçırılmış ayrıntılardan, hesaplama aşamasındaki dalgalıklardan ve benzeri durumlardan kaynaklanabilecek eksikliklerin olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sebeple ihtiyatlı davranmak ve bu tür eksiklik veya farklılıkları, ilgili tespit ve değerlendirmeleri anlamlı biçimde etkilemeyecek düzeyde tutabilmek önemlidir. Bu bilgiler ışığında Fuzûlî'nin "*gül*" redifli kasidesinde yer alan arüzla ilgili uygulamalar, aşağıda grafikler eşliğinde toplu olarak verilmiş ve ardından karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Şiirde sayısal verileriyle ortaya konan arûz uygulamaları arasında üstâd bir şaire yakışmayacak düzeyde ciddi kusur olarak sayılabilecek herhangi bir uygulamanın bulunmadığı söylenebilir. Küçük kusur olarak medsiz iki hecenin (*dar, var*) medli, medli iki hecenin de (*hûb>hub, berhûrdâr>berhurdâr*) medsiz değerlendirildiği söylenebilir. Bunun dışında 40 adet sekin de küçük arûz kusuru olarak değerlendirilmesi mümkündür. Metinde 200 kez başvurulmuş olan imâleler ise divan şiiri geleneğinde arûzla ilgili kurallar bağlamında ihmal edilebilir sapmalar olarak değerlendirilebilir.

Bu arada şairin metinde meddi 99 kez tam isabetle kullanmış olması, medli iki heceyi *bir kapalı bir açık* yerine sadece *kapalı* kullanması dışında zihafa başvurmamış olması ve sekillerden başka hiçbir arûz kusuruna düşmemiş olması, arûzu kullanma becerisi bağlamında önemli ve somut bir başarı olarak dikkat çekmektedir.

Neticede Fuzûlî'nin "gül" redifli kasidesinde toplam 101'i medli olmak üzere 1.759 hece bulunmaktadır. Medli hecelerin, vezin bakımından, biri kapalı biri açık olmak üzere iki hece sayılabileceği dikkate alındığında arûz uygulamaları için değerlendirilmeye esas hece sayısı 1.860'a çıkmaktadır. Şair, bu hecelerde sadece 2 kez med-i zihaf, 40 kez de sekt yapmıştır. Bunlar, ciddi arûz kusuru değildir ve toplam hecelere göre oranları, sadece % 2,26'dır. Bunlara istisnasız bütün imâleler bile eklense şairin arûz tasarrufları açısından tartışılacak hecelerin oranı, ancak % 13,01'e çıkmaktadır. Şu hâlde Fuzûlî'nin *gül* redifli kasidesindeki hecelerin % 97,74'ünde imâle dışında küçük de olsa kusur sayılabilecek herhangi bir eksiklik bulunmamaktadır.⁵ Kasidede imâle dâhil zihaf, sekt ve benzeri arûz kusurlarından hiçbirini barındırmayan hecelerin oranı ise % 86,99'dur. Şairin bu başarısını aşağıdaki grafikler üzerinde somut bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Soldaki grafikte imâleler küçük de olsa hata, sağdaki grafikte ise doğal bir uygulama olarak kabul edilmiştir.

⁵ Arûz tasarrufları eksenli bir karşılaştırma imkânı sağlamak adına Mehmed Âkif Ersoy'un Çanakkale Şehîdleri için yazdığı şiiriyle İstiklâl Marşı'ndaki arûz tasarruflarına ilişkin sayısal verilere değinmek yararlı olabilir. Âkif'in Çanakkale Şehîdleri için yazdığı şiiri 82 beyitten (164 mısra) oluşmaktadır ve fe 'î lâ tûn / fe 'î lâ tûn / fe 'î lâ tûn / fe 'î lûn kalıbıyla yazılmıştır. Şiirde 30 mısranın sonunda fe 'î lûn yerine fa' lûn tercih edilmiştir. Bu durumda arûz bakımından şiirdeki hece sayısı 2.430 olmaktadır. Bu hecelerin hiçbirinde imâle yoktur. Küçük de olsa arûz kusuru olarak sadece 7'sinde sekt, 1'inde de tartışılacak bir zihaf (akşam) vardır. Zira akşam kelimesini Türkçe kabul eden kaynaklar da vardır. Aynı vezinle yazılmış olan İstiklâl Marşı'nda ise 10 bendde 41 mısra bulunmaktadır. 8 mısranın sonunda fe 'î lûn yerine fa' lûn tercih edilmiştir. Bu durumda arûz bakımından şiirdeki hece sayısı 1.222 olmaktadır. İstiklâl Marşı'ndaki bu hecelerin hiçbirinde imâle yoktur. Şiirde küçük de olsa arûz kusuru sayılabilecek 11 sekt ve 1 zihaf (nazlı) vardır. (Bk.Bayram 2021: 80) Bu zihafın da bir buçuk (kapalı + açık) değerindeki bir hecenin bir hece (kapalı) olarak değerlendirilmesi anlamında med-i zihaf sayılması mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Bu somut veriler ve sayısal değerler, tespitler ve değerlendirmeler ışığında Fuzûlî'nin "gül" redifli kasidesinde arûz veznini, kusursuza yakın bir başarıyla kullandığı söylenebilir. Herhangi bir şairin arûzu kullanımıyla ilgili bu tür veriler, o şaire ait metinlerin okunması ve çeviri yazılı hâle getirilmesi noktasında da araştırmacılara önemli avantajlar sağlayacaktır. Zira araştırmacı, böyle veriler sayesinde, üzerinde çalıştığı metinde arûzla ilgili ne tür sapmaların olabileceği noktasında sağlam bir bilgiye sahip olabilecektir. Arûzun manzum eserlerin sağlam metinlerinin elde edilmesi ve neşredilmesi noktasında araştırmacılara önemli fırsatlar sağladığı ve adeta bir yol haritası işlevi gördüğü de bu arada hatırlanabilir.

Fuzûlî'nin diğer şiiirlerinin de arûz tasarrufları bağlamında benzer biçimde sayısal verilerinin ortaya konularak incelenmesi, hem Fuzûlî'nin şiiirlerindeki bütün arûz tasarruflarının ortaya çıkarılması hem de bu bağlamda Fuzûlî'nin diğer şiiirler arasındaki yerinin daha somut bir şekilde tespit edilmesi açısından önemli bir fırsat sağlayacaktır. Şüphesiz bunun için, Kaynakça bölümünde örnekleri verilmiş olan çalışmalarda (Bk. Çalık 1989, Düzenli 2017: 387-415, Kaplan 2018: 837-876, Karaismailoğlu ve Şafak: 49-60, Kılıç 2007: 442-453, Özçelik 2019: 611-642, Taş 2008: 143-156) da yapıldığı gibi, başka şiiirlerin şiiirlerindeki arûz tasarruflarının da incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu arada söz konusu çalışmaların sayısal verilere dayalı olarak yapılması ve somut göstergelerin ortaya konulmasıyla arûz öğretimine de ciddî katkı sağlama imkânı elde edilmiş olacaktır. Çünkü arûz öğretiminde böyle somut örneklerle ve uygulamalara sıklıkla ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle aslında bir yönüyle matematiksel bir niteliği de bulunan arûzun kesin yargılara ve değerlere dayalı somut göstergelerine de ulaşılmış olacaktır.

Divan şiiirlerinin arûz tasarrufları bağlamındaki tercihleri ve başarıları, hâlihazırda birtakım ön kabullerle, genel geçer tespit ve değerlendirmelerle ve muhtelif kaynaklarda yer alan yorumlarla ortaya konulmaktadır. Şüphesiz bunlar da şiiirlerin arûzla ilgili tasarruflarının ortaya konulması bakımından önemli ve değerlidir. Ne var ki bu tespit ve değerlendirmelerde zaman zaman objektiflikten uzak kalındığı, kişisel ilişkilerin, hayat görüşlerinin ve bakış açılarının, siyasi veya kültürel aidiyetlerin, estetik beğenilerin ve sanat anlayışlarının devreye girdiği veya daha önce yapılan değerlendirmelere bağlı kalındığı görülmektedir. Nitekim şiiir tezkirelerinde veya Tanzimat sonrasında divan şiiiri geleneğiyle ilgili değerlendirmelerde bu kapsamda pek çok subjektif, tutarsız ve tarafgir örneklerle karşılaşılması mümkündür.

Dolayısıyla şiiirlerin arûzla ilgili tercihlerinin ve arûzu kullanmadaki başarı düzeylerinin belirlenmesinde daha somut, objektif, tutarlı ve gerçekçi tespit ve değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Üstelik günümüzün teknik imkânları ve bilimsel uygulamaları çerçevesinde bu ihtiyaç, artık eskisinden çok daha kolay bir şekilde karşılanabilir durumdadır. Bu kapsamda sayısal veriler ve bunlarla ilgili işlemler, dikkat çekmektedir. Zira bu makale kapsamında ortaya konulmaya çalışıldığı üzere, ilmî yöntemlerle usûlünce elde edilmiş sayısal veriler üzerinden, sağlıklı ve güvenilir değerlendirmeler yapma imkânı elde edilebilmektedir. Şüphesiz bu kapsamda daha pek çok çalışmanın yapılması, karşılaştırma yapılacak şiiirlerin veya şiiirlerin arûz tasarrufları bakımından ayrıntılı biçimde incelenip değerlendirilmesi, sayısal verilerin ortaya konularak yorumlanması gerekmektedir.

Bu arada söz konusu verilerin yanıltıcı olmaması için hassasiyet gösterilerek üzerinde çalışılacak metinlerin doğru tespit edilmiş olması, olabildiğince sağlam çeviri yazılı metinlerin kullanılması, gerektiğinde metnin Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılmış hâlinden yararlanılması, standart ve tutarlı bir işaretleme sisteminin tercih edilmesi, dijital ortamda yapılacak işaretlemelerde zaman zaman kaymaların olabileceği de dikkate alınarak gerekli önlemlerin alınması, verilerin ilmî yöntemlerle elde edilerek doğru yorumlanması, arûz uygulamalarıyla ilgili

eski veya yeni kaynakların hassasiyetle incelenip takip edilmesi gibi hususlarda azami düzeyde dikkatli davranılması gerektiği de hatırdta tutulmalıdır. Zira ancak bu sayede ortaya konacak veriler ve sonuçlar üzerinden sağlıklı tespitlerin, değerlendirmelerin, karşılaştırmaların ve yorumların yapılması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- AKYÜZ, Kenan; BEKEN, Süheyl; YÜKSEL, Sedit ve CUNBUR, Müjgan (1990), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2008), "Osmanlı Şairlerinin 'Arûz Tasarrufları' ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri", *Turkish Studies*, S.3/6, 59-74.
- BAYRAM, Yavuz (2021), "Klasik Türk Şiirinde Vezin", *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: İdeal Kültür Yay., 343-348.
- BAYRAM, Yavuz (2021), "Çanakkale Şehitleri'nden İstiklâl Marşı'na", *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*, (Ed.Hakan Yekbaş), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 73-88.
- BELENKUYU, Bekir (2020), "Türkçe Arûz Kaynakçası", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.24, 137-172.
- ÇALIK, Etem (1989), *Nabi Divanı'nın Nazım Şekilleri ve Arûz Ölçüsü Bakımlarından İncelenmesi*, y.y.l.t., (Dan.: Haluk İpekten), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇATALKAYA, Günay Kâzım (Çev.) (2012), "Fuzûlî Şiirinin Vezni" (Ekrem Câfer), *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.9, 167-194.
- BELVİRANLI, Ali Kemal (1995), *Arûz ve Ahenk*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- ÇETİN, Nihad M. (1991). "Arûz", *İslâm Ansiklopedisi*, C.3, Ankara: TDV Yay., 424-437.
- DİLÇİN, Cem (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- DOĞAN, Ahmet (2005), *Açıklamalı Arûz Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- DURMUŞ, İsmail (2011), "Tef'ile", *İslâm Ansiklopedisi*, C.40, Ankara: TDV Yay., 273-274.
- DURMUŞ, İsmail (2013), "Zihaf ve İllet", *İslâm Ansiklopedisi*, C.44, Ankara: TDV Yay., 402-405.
- DURSUNOĞLU, Halit (2019), *Arûz Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yay.
- DÜZENLİ, Mesut Bayram (2017), "Kıyasa Muhalefet: Şairlerin Arûz Tasarruflarına Mukayeseli Bir Bakış", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, IV/2, 387-415.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2000), "İmâle", *İslâm Ansiklopedisi*, C.22, Ankara: TDV Yay., 177-178.
- GÜNAYDIN, Alper (2021), "Aruzun İmlası ve Telaffuzu", *Türkiyat Mecmuası*, 31, 2, 681-710.
- TBMM (1315), *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*, İstanbul: Hürşîd Matbaası. (e-kitap)
- İPEKTEN, Halûk (1994), *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Arûz*, İstanbul: Dergâh Yay.
- KANAR, Mehmet (2019), *Fuzûlî Dîvânı*, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- KAPLAN, Hasan (2011), "Bazı Türkçe Kelimelerde Mede Dair Düşünceler", *Turkish Studies* VI/4, 633-647.
- KAPLAN, Hasan (2018), "Fuzûlî'nin Gazellerinde Arûz Uygulamaları: Fuzûlî'nin Med Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, VII/2, 837-876.
- KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan ve ŞAFAK, Yakup (1991), "Arûzu Kullanma Yönünden Hâfız-Fuzûlî Karşılaştırması", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, S.19, 49-60.
- KESİK, Beyhan ve ŞENÖDEYİCİ, Özer (2015), *Arûz (Teori ve Uygulama)*, İstanbul: Kesit Yay.
- KILIÇ, Atabey (2007), "Sultan Veled'in Türkçe Şiirlerinde Arûz Kullanımı", *Klasik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara: Turkish Studies Yayınları, 442-453.
- KILIÇ, Atabey (2008), "Arûz İmlası Üzerine Notlar", *Turkish Studies*, S.3/6, 471-487.
- KILINÇ, Abdülhakim (2021), *Fuzûlî Dîvânı*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

- KIRKKILIÇ, Ahmet ve ULAŞ, Abdülhak Halim (2009), "Arûz Bilgisi, Eğitim ve Estetik", *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.39, 335-364.
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2009), "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.3, 63-86.
- MACİT, Muhsin (2016), *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, İstanbul: Kapı Yay., Nihad M. Çetin (1991), "Arûz", *İslâm Ansiklopedisi*, C.3, 424-437.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1986), *Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- MERMER, Ahmet (2016), "Âhenk Unsurları: Arûz Vezni ve Kafiye", *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 41-71.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2019), "Süheyl ü Nevbahar'da Vezin Tasarrufları", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, XII/22, 611-642.
- PALA, İskender (2000), "İmale ve Med Arasında Bir Hata", *İlmî Araştırmalar*, S.10, 107-112.
- PALA, İskender (2003), "Arûz Eğitimi Üzerine Düşünceler ve Teklifler", *Journal of İstanbul Kültür University*, S.3, 39-52.
- SARAÇ, M.A.Yektâ (2011), *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: Gökkuşbe Yay.
- ŞİMŞEK, Tacettin (2006), "Arûz ve Arûz Eğitime Yönelik Uygulama Önerileri", *Millî Eğitim Dergisi*, C.34, S.169, 154-173.
- TAŞ, Hakan (2000), *Onaltıncı Yüzyıl Divan Şairlerinde Vezin Kullanımı*, y.y.l.t., (Dan.: Yekta Saraç), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAŞ, Hakan (2008), "Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.19, 143-156.
- TOKATLI, Ümit (2001), "Arûzda 'Bir Buçuk Hece' ve 'Med' Terimleri Üzerine", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yay., 707-710.
- ZÜLFE, Ömer (2011), "Arûz Vezinlerinin Gösterilmesi Üzerine Bazı Teklifler", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, VIII/1, 52-66.